

Eduskunnan tarkastusvaliokunta
K 15/2020 vp - Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2019

Lastensuojelun Keskusliiton lausunto eduskunnan tarkastusvaliokunnalle koskien eduskunnan oikeusasiamiehen kertomusta vuodelta 2019

Lastensuojelun Keskusliitto (LSKL) kiittää eduskunnan tarkastusvaliokuntaa mahdollisuudesta lausua eduskunnan oikeusasiamiehen kertomuksesta vuodelta 2019¹.

Valiokunta pyytää LSKL:n asiantuntijalausuntoa ja näkemystä siitä, miten lastensuojelupalveluiden valvonta toimii, mitkä ovat valvonnan suurimmat ongelmakohdat ja miten valvontaa voisi parantaa.

Lastensuojelun Keskusliiton lausunto

Lastensuojelupalveluiden ohjaus- ja valvonta ei toimi riittävällä tavalla eikä lapsen oikeus turvalliseen sijaishuoltoon aina toteudu. Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2019, Eduskunnan oikeusasiamiehen tarkastusraportit sekä sijaishuoltoa koskeva menneisyystutkimus² osoittavat, että sijaishuollossa on ilmennyt lapsen ihmisarvoa loukkaavia ja lainvastaisia käytäntöjä. Perusoikeuksien rajoittamisen ja kasvatuksellisten keinojen välinen raja tuottaa epäselvyyttä.

Hyvän kasvatuksen ja huolenpidon toteutumista arjen tasolla on syytä vahvistaa kaikin keinoin. Oleellista laadukkaan lastensuojelun varmistamisessa on osaltaan tehokas ohjaus- ja valvonta. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan sopimusvaltioiden tulee taata, että lasten huolenpidosta ja suojelusta vastaavat laitokset ja palvelut noudattavat toimivaltaisten viranomaisten antamia määräyksiä. Nämä määräykset koskevat erityisesti turvallisuutta, terveyttä, henkilökunnan määrää ja soveltuvuutta sekä henkilökunnan riittävää valvontaa.³

Ohjaukseen ja valvontaan liittyvät rakenteelliset- sekä resurssipuutteet heikentävät merkittäväällä tavalla lasten oikeusturvan toteutumisen sekä YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisen lapsen oikeuden suojeluun ja huolenpitoon. Sijaishuollon ohjausta ja valvontaa on kehitettävä kansallisesti.

Koronaepidemia haastaa valvontaa entisestään. Lastensuojelun johdolle laaditussa kyselyssä vastaajista 10 % arvioi koronaepidemian vähentäneen kunnan tekemiä yksikkökohtaisia valvontakäyntejä ja 29 % arvioi

¹ [Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2019. k 15/2020 vp.](#)

² [Hytönen Kirsi-Maria, Malinen Antti, Salenius Paula, Haikari Janne, Markkola Pirjo, Kuronen Marjo & Koivisto Johanna \(2016\) Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat ja lasten kaltoinkohtelu 1937-1983. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus.](#)

³ [YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus, 3. artikla, 3. kohta.](#)

käyntien vähentyneen jossain määrin. Jopa 59 % vastaajista arvioi sosiaalityöntekijän ja lapsen tapaamisten vähentyneen vähintään jossain määrin koronaepidemian yhteydessä.⁴

1. Sijaishuollossa elävien lasten osallisuutta ja oikeusturvan toteutumista on tuettava

Lasten oikeusturvaa ja osallisuutta sijaishuollon aikana on vahvistettava. YK:n lapsen oikeuksien komitea suositti määräaikaisraportissaan Suomea kiinnittämään huomiota siihen, että lapset olisivat yhä tietoisimpia oikeusturvastaan, valitusmenettelytavoista ja yhteydenottotahoista⁵. Sijoitettujen lasten oikeuksien ja oikeusturvan toteutuminen vaatii jatkuvaa kansallista kehittämistyötä. On varmistettava, että sijaishuolto perustuu aina lapsen hyvään kohteluun. **Lasten tietoisuutta oikeusturvakeinoista on vahvistettava, ja heille sopivia tapoja epäkohtailmoitusten ja valitusten tekemiseksi tulee kehittää kansallisesti.**

Lapsen osallisuus oikeus on YK:n lapsenoikeuksien sopimuksen yksi keskeinen pääperiaate. Lasten osallisuutta tukevat käytännöt voivat edistää lapsenoikeusperustaisen sijaishuollon toteutumista. Lapsen osallisuutta tukevien käytäntöjen kehittäminen ja toteutuminen käytännön tasolla edellyttää pitkäjänteistä työskentelyä. Tärkeää on vakiinnuttaa osallisuutta edistäviä toimintatapoja ja rakenteita. Esimerkiksi **lapsen mielipiteiden kuulemiseen kaikissa sijaishuollon prosessin eri vaiheissa, myös osana valvontatyötä, on kiinnitettävä huomiota. Valvontaa tehostavia ja oikeusturvaa edistäviä digitaalisia menetelmiä on syytä kehittää.**

Lisäksi tarvitsemme pitkäjänteistä työtä, jossa lapsen oikeudet tunnistavaa kasvatus- ja toimintakulttuuria vahvistetaan ja sijaishuolto on *aina* lapselle turvallista. Sijaishuollon kenttä on sirpaleinen ja **lapsen oikeuksien tunnistavan toimintakulttuurin kehittäminen vaatii kansallista ohjausta.** Sijaishuollon kokonaisvaltaista kehittämistä voisi tukea esimerkiksi sijaishuollon huomioiminen omana painopistealueenaan kansallisessa lapsistrategiatyössä.

2. Valvonnan tehostamiseksi sosiaalityön asiakasmäärää on rajattava

Sijaishuollon valvontaan tulee kiinnittää erityistä huomiota sosiaalityön asiakasmäärän lakisääteisellä mitoituksella. Lastensuojelun sosiaalityöntekijän tehtävänä on lastensuojelun asiakkaana olevan lapsen edun varmistaminen.⁶

⁴ [Tiili Anna, Paasivirta Anukka, Kuokkanen Julia, Eriksson Pia, Nelimarkka Siiri \(2020\) Koronan vaikutukset lastensuojeluun. Tutkimuksesta tiiviisti 34/2020. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus.](#)

⁵ [CRC/C/FIN/CO/4. Sopimusvaltioiden yleissopimuksen 44 artiklan mukaisesti antamien raporttien käsittely. Päätelmät: Suomi. 2011, kohta 14.](#)

⁶ [Lastensuojelulaki 2007/417, 24 §.](#)

Monessa yhteydessä on todettu, että sosiaalityöntekijöiden vastuulla olevien asiakasperheiden suuri määrä vaikeuttaa sijaishuollon aikaista valvontaa.⁷ Sosiaalityön asiakasmäärän lakisääteinen rajaaminen on välttämätöntä, jotta lastensuojelun asiakkaiden oikeusturva ja asiakasturvallisuus toteutuvat ja sosiaalityöntekijän toteuttama lapsikohtainen seuranta- ja valvontatyö on riittävää.

Vaativan sijaishuollon uudistustyöryhmän⁸ ehdottama mitoitus 35 lasta/sosiaalityöntekijä ei tue riittävällä tavalla tavoitetta edistää lastensuojelun laatua ja asiakasturvallisuutta. Sosiaalityön asiakasmitoitus tulee asettaa tasolle, jolla kyetään turvaamaan laadukas lastensuojelu sitä tarvitseville lapsille. **Lastensuojelun Keskusliitto on ehdottanut asiakasmääräksi korkeintaan 25 lasta/sosiaalityöntekijä.** Niin ikään lastensuojelun toimintaedellytyksiä ja laatua tarkastellut selvitysryhmä totesi raportissaan kohtuulliseksi asiakasmääräksi korkeintaan 25 lasta/sosiaalityöntekijä.⁹

Lakisääteisen asiakasmitoituksen tarve korostuu perhehoidossa, sillä perhehoidon aikainen lapsikohtainen seuranta ja valvonta kuuluvat lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle. Perhehoitoa eivät valvo muut tahot siten, kuin laitoshoidoa. Julkisessa keskustelussa korostuvat lastensuojelun laitoshoidossa havaitut epäkohdat ja kehittämistarpeet. On syytä huomioida, että suurin osa lapsista on sijoitettuna perhehoitoon.¹⁰

Vaativan sijaishuollon uudistustyöryhmän ehdotuksessa monen muun lakiehdotuksen pykälän käytännön toteutuminen on riippuvainen siitä, millaisena sosiaalityön asiakasmäärä toteutuu. Ehdotuksen mukaisesti sijaishuollon aikaiset rajoituspäätökset tulisivat entistä useammin sosiaalityöntekijän päätettäväksi, mikä on merkittävän julkisen vallan käytön näkökulmasta perusteltua. **Sosiaalityöntekijä ei voi kantaa kokonaisvastuuta asiakkaan tilanteesta ja ottaa nykyistä suurempaa vastuuta rajoituspäätöksistä ehdotetulla tavalla, jos asiakkaita on liikaa.** Eettinen harkinta ja asioiden äärelle pysähtyminen edellyttää huomattavasti matalampaa asiakasmäärää kuin nyt ehdotetaan varsinkin, kun on kyse toimenpiteistä, joilla puututaan lapsen tai perheen perus- ja ihmisoikeuksiin perustavanlaatuisesti. On varmistettava, että sijaishuollon sosiaalityöntekijällä on aikaa tavata lasta kahden kesken ja tehdä huolelliseen arvioon perustuvia perusoikeuksien rajoittamiseen liittyviä päätöksiä sijaishuollon aikana. Lapsen asiakasturvallisuuden ja oikeusturvan toteutuminen asettuu kyseenalaiseksi, jos sosiaalityön sääntely lisääntyy tilanteessa, jossa lapsikohtaista asiakasmäärää ei rajata riittävän alhaiselle tasolle.

⁷ [Valvira \(2019\) Uutinen: Sijaishuollossa olevien lasten ja nuorten oikeuksien toteutumisessa on puutteita;](#) [Eduskunnan oikeusasiamies \(2020\) Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2019. k 15/2020 vp;](#) [Eduskunnan apulaisoikeusasiamies \(2018\) Tiedote: Sosiaalityöntekijöiden kohtuuton työtaakka vaarantaa sijaishuollon valvonnan ja kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen oikeuksien toteutumisen;](#) [Kananoja Aulikki & Ruuskanen Kristiina \(2019\) Selvityshenkilön ehdotukset lastensuojelun toimintaedellytysten ja laadun parantamiseksi. Loppuraportti. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.](#)

⁸ [Sosiaali- ja terveysministeriö \(2020\) Lastensuojelun vaativan sijaishuollon uudistamistyöryhmän loppuraportti.](#)

⁹ [Kananoja Aulikki & Ruuskanen Kristiina \(2019\) Selvityshenkilön ehdotukset lastensuojelun toimintaedellytysten ja laadun parantamiseksi. Loppuraportti. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.](#)

¹⁰ [Forssell Martta, Kuoppala Tuula & Säkkinen Salla \(2020\) Lastensuojelu 2019. Tilastoraportti 28/2020. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus.](#)

3. Perhehoidon valvontaa on kehitettävä

Perhehoidon valvonta vaati kokonaisuudessaan kansallista kehittämistä. Perhehoidon tuottajakenttä on monipuolistunut pikaisessa ajassa. Kentälle on tullut paljon yksityisiä palveluntarjoajia, jotka hoitavat perhehoitajien rekrytointi- ja koulutusprosessin ja tuottavat perhehoidon aikaista tukea sijaisperheille. Rekrytointi ja koulutusprosessit vaatisivat kansallista huomiota, esimerkiksi kansallisesti yhtenäisiä kriteereitä siitä, mitkä ovat perhehoitajaksi valitsemisen kriteerit.

Kansallisen tason kehittämistä tarvitaan myös palvelutuottajien ja lapsen asioista vastaavien sosiaalityöntekijöiden yhteistyökäytäntöihin ja vastuisiin, kuten valvontavastuun kirkastamiseen. On tärkeää panostaa perhehoitajien riittävään tukeen ja jatkuvaan osaamisen vahvistamiseen. Sijaisperheiden tuen muotoja on kehitettävä ja resursoitava riittävällä tavalla.

4. Laitoshoidon ohjaus- ja valvontarakennetta on selkiinnyttävä ja panostettava ennakkolliseen ohjaukseen

Lastensuojelun sijaishuollon laitoshoidon ohjaus ja valvonta kokonaisuudessaan kaipaa kansallista selkeyttämistä. Sijaishuollon laitospalveluiden ja ammatillisten perhekotien ohjauksessa ja valvonnassa on todettu kansallista järjestelmän selkiyttämisen tarvetta, sillä valvonnan tehtävissä toimii samanaikaisesti useita laillisuusvalvojia sekä toiminnan tarkoituksenmukaisuuden valvojia. Monitoimijaisuus vaikeuttaa paikoin yhteistyötä ja tiedonkulkua.¹¹

Sijaishuollon valvontaan ja ohjaukseen tulee vakiinnuttaa kansallisesti yhtenäinen ohjaus- ja valvontarakenne, jossa vastuut, yhteistyö ja tiedonkulku on selkiytetty. Sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan kehittämistä on heikentänyt hallituskausiin sidottu kehittäminen. Aikaisempina vuosina tehdyt selvitykset on järkevää hyödyntää ja siirtyä selvityksistä toimeenpanoon. Kehittämiseen tarvitaan hallituskausien ylimenevää pitkäjänteisyyttä.

Sosiaali- ja terveysministeriö on asettanut työryhmän selvittämään STM:n toimialan lupa-, ohjaus- ja valvontatehtävien uudelleenjärjestelymahdollisuuksia.¹² **Lastensuojelun ohjauksen ja valvonnan rakenteen kehittämistä ja uudelleenorganisointia tulee edistää pikaisesti.**

Erityisen tärkeää sijaishuollossa on ennakkollinen ohjaus- ja valvontatyö. Reaktiivinen epäkohtien osoittaminen ei riitä turvaamaan sijaishuollon laatua. Haasteena käytännön työntekijöiden keskuudessa on koettu se, että sijaishuollon ohjausta ja valvontaa suorittavien tahojen on nähty antavan ristiriitaisia ohjeita lain tulkintaan ja soveltamiseen liittyen. Epäselvyyksiä on ilmennyt erityisesti rajoitustoimenpiteiden soveltamiseen liittyvään lain tulkintaan.

¹¹ [Hoikkala Susanna, Kojo Raija, Tervo Jaana & Aaltonen Teija \(2017\) Sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan malli. Kohti lapsikeskeistä ja lapsenoikeusperustaista toimintatapaa. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.](#)

¹² [Asettamispäätös 19.10.2020. VN/21145/2020. Sosiaali- ja terveysministeriön toimialan lupa-, ohjaus- ja valvontatehtävien organisointi; asettamispäätös.](#)

Jokaisen lapsen tilanne edellyttää yksilöllistä harkintaa ja koska laintasolla yksityiskohtainen sääntelyn täsmentäminen koskien sallittuja kasvatuskeinoja tai rajoitustoimenpiteiden soveltamista on mahdotonta, on keskeistä panostaa selkeään ja riittävään ennakkolliseen ohjaukseen. Lain tulkintaan ja soveltamiseen on tarpeen laatia käytännön työn tueksi selkeitä kansallisia ohjeita, siinä määrin kuin se on mahdollista ottaen huomioon lastensuojelutyön edellyttämän lapsi- ja tapauskohtaisen harkinnan.

Sijaishuollon työntekijät ovat tuoneet esiin keinottomuutta ja tämä täytyy kuulla. **Arjen tilanteista ja haasteita aiheuttavista lain tulkinnallisista kysymyksistä tulee käydä avointa vuoropuhelua aktiivisesti** eri osapuolten (sijaishuollon työntekijät, aluehallintovirastot, ministeriö, eduskunnan oikeusasiamies) kesken, jotta epäselvyydet saadaan minimoitua ja haastavimmatkin tilanteet saadaan lasten näkökulmasta toimiviksi.

Rajoitustoimenpiteiden käytöstä tarvitaan myös nykyistä enemmän ajantasaista tilasto- ja tutkimustietoa. Tämä edellyttää kansallisesta kehittämistyötä sekä riittäviä resursseja lastensuojelun tilasto- ja tutkimustiedon vahvistamiseksi.

5. Sijaishuollon työntekijöiden osaamisen vahvistaminen

Oleellista on panostaa kansallisella tasolla sijaishuollon aikaisen perusoikeuksien rajaamiseen liittyvään osaamisen vahvistamiseen, perus- ja ihmisoikeuksien syvälliseen ymmärtämiseen ja siihen, että sijaishuollon ammattilaiset tuntevat riittävän hyvin rajoitusten käytön yleiset edellytykset.

Riittävän osaamistason varmistaminen ei voi jäädä ainoastaan työnantajan perehdytyksen vastuulle. Julkisen vallan ottaessa vastuun lapsen hyvinvoinnista huostaanoton yhteydessä, vastuu toiminnan riittävän selkeästä ohjauksesta on myös julkisella vallalla.

On tarpeen käydä keskustelua siitä, mikä on työnantajien perehdytyksen, täydennyskoulutuksen, ja yliopistojen sekä ammattikorkeakoulujen rooli riittävien valmiuksien varmistamisessa sijaishuollon työhön ja miten toisaalta rakenteellisilla ratkaisulla, kuten valvonnan ja ohjauksen selkiyttämällä ja vahvistamisella ja OT-keskusten tuella voidaan tukea käytännön työn osaamista.

6. Valvontaresurssit ja valvontaosaaminen on turvattava yhdenmukaisesti koko maassa

Kaikilla tasoilla tapahtuvaan ohjaus- ja valvontatyöhön on varattava riittävät resurssit: Sekä perhehoidon että laitoshoidon ohjaus- ja valvontaresurssit tulee turvata riittävän korkealle tasolle.

Nykyiset ohjaus- ja valvontaresurssit on todettu niukaksi niin aluehallintovirastoissa kuin kunnissa yksikkökohtaisessa valvonnassa ja lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän lapsikohtaisessa valvonnassa.¹³ Aluehallintovirastojen suoraa yksikköihin tapahtuvaa jalkautuvaa valvontaa on viime vuosina

¹³ [Valvira \(2019\) Uutinen: Sijaishuollossa olevien lasten ja nuorten oikeuksien toteutumisesta on puutteita;](#) [Eduskunnan oikeusasiamies \(2020\) Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2019. k 15/2020 vp;](#) [Eduskunnan apulaisoikeusasiamies \(2018\) Tiedote: Sosiaalityöntekijöiden kohtuuton työtaakka vaarantaa sijaishuollon](#)

ollut hyvin vähän. Eri kunnat/kuntayhtymät toteuttavat valvontaa hyvin epätasaisesti, mikä asettaa lapset ja nuoret eriarvoiseen asemaan: isommissa kunnissa on omia valvontayksiköitä, jotka tekevät systemaattista valvontaa liittyen hankintaprosesseihin ja sopimuksen aikaiseen toimintaan. Pienissä kunnissa valvonta on yksittäisten työntekijöiden harteilla.¹⁴

Sijaishuollon valvontaa ja valvontaosaamista tulee yhdenmukaistaa. Sote- ja maakuntauudistuksen yhteydessä on kehitettävä maakunnallista sijaishuollon ohjausta ja valvontaa siten, että alueellinen yhdenvertaisuus toteutuu nykyistä paremmin.

7. Sijaishuoltopaikkarekisterin kehittämiseen ja toimeenpanoon on panostettava

Lastensuojelupalvelujen hankintoihin, sijaishuoltopaikan valintaan sekä sijaishuollon valvontaan tarvitaan läpinäkyvyyttä, jota voidaan edistää lastensuojelun palveluntuottajien rekisterillä sekä siihen velvoittavalla lainsäädännöllä. Tällä hetkellä Suomessa ei ole kansallista rekisteriä julkisista ja yksityisistä ympärivuorokautista hoitoa tarjoavista lastensuojelun sijaishuoltopaikoista. Tieto eri palvelun tuottajien tarjoamista palveluista on hajallaan eikä mahdollista laadun arviointia palvelua hankittaessa pystytä tekemään riittävän hyvin. Hajallaan oleva tieto ei vastaa paikallisen eikä valtakunnallisen kehittämisen, ohjauksen ja valvonnan tarpeisiin.

Rekisteri sijaishuollon laitoshoidon palveluntuottajista (Lasteri)¹⁵ on kehitteillä. **Rekisteri tulee ulottaa laajemmin lastensuojeluun kattamalla sijaishuollon luvanvaraisen ja toimeksiantosuhteisen perhehoidon palvelut sekä avohuollon ja jälkihuollon lastensuojelupalvelut.** Näin ollen asiakasturvallisuuteen tai muuhun palvelun laatuun liittyvät epäkohdat olisivat palvelun hankkijan tiedossa. Avoin tietokanta edistäisi lasten oikeuksien ja lapsen edun toteutumista, kun lapsen yksilökohtaisiin tarpeisiin soveltuvan palvelun löytäminen olisi helpompaa ja laadusta olisi mahdollista varmistua entistä paremmin.

Sijaishuoltopaikkarekisteri (Lasteri) vaatii valtiollisen vastuutahon, joka ottaisi vastuun rekisterin ylläpitämisestä. Jotta rekisteri vastaa kentän tarpeeseen on sen käyttöönottoon ja ylläpitoon kohdennettava riittävät resurssit vastuutaholle.

8. Omavalvonnassa on vahvistettava lasten ja nuorten osallisuutta tukevia käytäntöjä

Omavalvonta on ollut lakisääteinen velvollisuus vuodesta 2012 alkaen yksityisissä sosiaalihuollon palveluissa ja 1.4.2015 alkaen kaikissa, myös julkisesti tuotetuissa palveluissa. Lastensuojelun laitoksissa on viime vuosina korostettu omavalvontaa keskeisenä toiminnan arvioinnin ja seurannan keinona. Se liittyy laajempaan ohjaus- ja valvontakulttuurin muutokseen, jossa tavoitteena on palvelun tuottajan oman

[valvonnan ja kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen oikeuksien toteutumisen](#); [Kananaja Aulikki & Ruuskanen Kristiina \(2019\) Selvityshenkilön ehdotukset lastensuojelun toimintaedellytysten ja laadun parantamiseksi. Loppuraportti. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö](#)

¹⁴ Lastensuojelun Keskusliiton Lastensuojelun neuvottelunnalle osoitettu epävirallinen kysely. Neuvottelukunnan tehtävä on varmistaa Keskusliiton yhteys jäseniinsä ja lasten suojelun arkeen sekä edistää alan verkostoitumista ja uusimman tiedon välittämistä.

¹⁵ [Lasteri-verkkosivut \(THL\)](#)

vastuun vahvistaminen tarjottavan palvelun laadun arvioinnissa ja mahdollisten epäkohtien etukäteen arvioinnissa.¹⁶

Viime aikoina tietoon tulleet lukuisat epäkohdat lastensuojelulaitosten toiminnassa kuitenkin vahvistavat käsitystä siitä, että omavalvonta on pettänyt useassa kohdin, eikä se ole turvannut riittävästi lasten ja nuorten hyvää ja lainmukaista sijaishuoltoa.¹⁷ Omavalvontasuunnitelma voi olla byrokraattinen työkalu, joka jää arjesta irralliseksi dokumentiksi.¹⁸ **Lastensuojelun Keskusliitto on toistuvasti nostanut esiin, että omavalvonta ei ainoana valvontamuotona riitä sijaishuollossa olevien lasten ja nuorten oikeuksien turvaamiseksi.**

Omavalvonta on silti tärkeä valvonnan muoto ja lakisääteinen velvollisuus sosiaalihuollon palveluissa. Parhaimmillaan sen avulla voidaan ehkäistä epäkohtien syntymistä. Keskeiset elementit, joilla omavalvonta saadaan palvelemaan lastensuojelulaitoksen arkea ovat nuorten osallisuus, avoin keskustelu ja yhteinen ymmärrys sekä asioiden ymmärrettävä kirjaaminen. Lasten ja nuorten oikeus osallisuuteen itseään koskevissa asioissa on omavalvonnan keskeinen periaate. Omavalvonnassa on myös kyse palveluntuottajan turvallisuus- ja laatulupauksesta¹⁹, jossa kuvataan, miten asiat tietyssä lastenkodissa hoidetaan.²⁰

Lasten ja nuorten mahdollisuus osallistua omavalvonnan seuraamiseen ja sen kehittämiseen edellyttää mm., että heillä on käytettävissään ymmärrettävää tietoa omavalvonnasta ja sen toteuttamisen periaatteista. **Lasten osallisuutta ja tietoisuutta oikeuksistaan voidaan vahvistaa esimerkiksi siten, että laitoshoidon omavalvontasuunnitelma laaditaan yhdessä heidän kanssaan.**²¹

9. Muita huomioita

Sijoitettujen nuorten luvattomiin poissaoloihin toimintamallit vaativat kehittämistä

2020 vuoden vaihteessa voimaan astunut lainsäädännöllinen uudistus kielsi laitoksia käyttämästä yksityisiä firmoja hakupalveluna tilanteissa, joissa nuori on poissa laitoksesta luvattomasti ja hänet on palautettava takaisin laitokseen. Käytännössä lakimuutos oli välttämätön ja perusteltu, koska tilanne oli ennen

¹⁶ [Nykänen Eeva, Kovasin Merja, Liukko Eeva, Blomqvist Pia, Krohn Minerva, Ahola Sanna, Nurmi-Koikkalainen Päivi & Jonsson Pia Maria \(2017\) Vaikuttava valvonta osana sosiaali- ja terveydenhuollon uudistusta. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 29/2017. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.](#)

¹⁷ [Hoikkala Susanna, Kojo Raija, Tervo Jaana & Aaltonen Teija \(2017\) Sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan malli. Kohti lapsikeskeistä ja lapsenoikeusperustaista toimintatapaa. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.](#)

¹⁸ Lastensuojelun Keskusliiton Lastensuojelun neuvottelunnalle osoitettu epävirallinen kysely. Neuvottelukunnan tehtävä on varmistaa Keskusliiton yhteys jäseniinsä ja lasten suojelun arkeen sekä edistää alan verkostoitumista ja uusimman tiedon välittämistä.

¹⁹ [Husso Riitta. & Henriksson, Markus \(2019\) Omavalvonta on asiakas- ja potilasturvallisuustyön perusta. Blogi 6.5.2019](#)

²⁰ [Hoikkala Susanna, Kojo Raija, Tervo Jaana & Aaltonen Teija \(2017\) Sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan malli. Kohti lapsikeskeistä ja lapsenoikeusperustaista toimintatapaa. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.](#)

²¹ [Hoikkala Susanna & Pollari Pasi \(2019\) Meidän oma valvontasuunnitelma. Opas nuorten osallisuutta tukevaan omavalvontatyöhön lastenkodeissa. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.](#)

lakimuutosta säätelemätön. Lakimuutoksen jälkeen kuljettamisen takaisin laitokseen on voinut hoitaa laitoksen henkilökunta, sosiaalityöntekijä, joku muu viranomainen (mm poliisi).²²

Lastensuojelun oikeudellisen sääntelyn muuttuessa on syytä miettiä perusteellisesti sen vaikutukset käytännön työhön. On tärkeää varmistaa, että lainsäädännön muutoksessa kiinnitetään huomiota samanaikaisesti sijaishuollon sisällölliseen kehittämiseen.

Luvattomasti poissaolevien nuorten etsimiseen ja palauttamiseen takaisin laitokseen voitaisiin vastata laitosten henkilöstön ja poliisien resurssien lisäämisellä ja ylisektorisilla yhteistyömalleilla. Mahdollisesti tarkoituksenmukaista olisi myös kehittää julkisen sektorin toimintaan perustuva luvattomien poissaolojen työskentelyyn erikoistunut sosiaalihuoltoon sijoittuva tiimi, joka toimisi tiiviissä yhteistyössä poliisin kanssa. **Tämä edellyttää hallinnonrajat ylittävää kansallista kehittämistyötä.**

Suomi ei ole yrityksistä huolimatta onnistunut lopettamaan lasten säilöönottoa

EOA tutki Yhdenvertaisuusvaltuutetun pyynnöstä viranomaisten menettelyä ulkomaalaisen äidin ja tämän lapsen käännättämisessä. Poliisi ei esittänyt riittäviä perusteluja sille, miksi haavoittuvassa asemassa oleva yksinhuoltaja ja hänen alle kouluikäinen lapsensa erotettiin toisistaan ja miksi heidät haettiin poliisin toimesta yllättäen ajankohtana, jolloin heille soveltuvaa säilöönottopaikkaa ei ollut vapaana. Tilanne johti äidin ja lapsen erottamiseen toisistaan ja lapsen kiireelliseen sijoittamiseen lastensuojelun toimesta, kun äiti otettiin säilöön poliisiputkaan. Lapsi oli erossa äidistään neljä päivää, minkä jälkeen molemmat sijoitettiin Joutsenon ja sen jälkeen vielä ennen palauttamista Metsälän säilöönottoyksikköön.

AOA katsoi poliisin menetelleen moitittavasti ja lapsen oikeudet vaarantaen. Käännytystilanteissa tulisi perheyhteyden suojelemisen ja lapsen edun ensisijaisuuden olla lähtökohtina. Alle kouluikäisen lapsen erottaminen huoltajastaan puuttuu voimakkaasti perusoikeuksiin ja lapsen oikeuksiin. Poliisi epäonnistui perheyhteyden suojelemisessa. AOA huomautti myös, että ulkomaalaisen maasta poistamisen täytäntöönpanoa koskevassa poliisin ohjeessa (POL-2018-24625) on käsitelty puutteellisesti turvapaikanhakijan haavoittuvaa asemaa ja lapsen edun ensisijaisuutta täytäntöönpanovaiheen ratkaisuisissa.

Poliisin ohje on ristiriidassa Euroopan neuvoston kidutuksen vastaisen komitean linjan kanssa. Em. komitea on edellyttänyt, että naisia, joilla on alaikäisiä lapsia, otetaan säilöön ainoastaan poikkeuksellisissa olosuhteissa viimesijaisena keinona ja lyhyimmän mahdollisen ajan. Jos säilöön ottamiseen kuitenkin päädytään, äiti ja lapsi tulee sijoittaa yhdessä heidän tarpeensa huomioivaan yksikköön (CPT /Inf. (2014) 31, kohta 36). Tämä tarkoittaa Suomessa Joutsenon vastaanottokeskusta, joka on tarkoitettu perheille. Poliisihallitus lupasi tarkistaa ohjetta vastaamaan paremmin em. periaatteeseen.

Lastensuojelun Keskusliitto huomauttaa, että poliisin ohjeisiin tehty muutos on tervetullut, mutta se ei sinänsä ratkaise ongelmaa: Suomi ei ole yrityksistä huolimatta onnistunut lopettamaan lasten

²² [Lastensuojelulaki 2007/417, 69 a §](#)

säilöönottoa. YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lapsen vapaudenriistoon on turvauduttava vasta viimeisenä ja mahdollisimman lyhytaikaisena keinona (37/b artikla). Lapsen oikeuksien komitea on sittemmin ottanut sopimustekstiäkin kielteisemmän kannan lasten säilöön ottamiseen: sen mukaan säilöönotto pelkästään maassa oleskeluun liittyvän statuksen vuoksi *on aina lapsen edun vastaista ja valtioiden on pikaisesti lopetettava lasten säilöönotto tällä perusteella*²³.

Ulkomaalaislain perusteluissa esitetään kuitenkin komitean kannalle ristiriitainen näkemys: *”Säilöönotto ei sellaisenaan kuitenkaan ole aina lapsen edun vastaista, vaan sillä voidaan myös turvata lasta koskevan menettelyn lainmukainen ja hallittu läpivienti.”* (HE 133/2016 vp, s. 8). Useista yrityksistä huolimatta lasten säilöönottoa ei ole saatu kielletyksi Suomessa, ei edes ilman huoltajaa tulleiden lasten kohdalla.

Jos yhteiskunnan intressi on tietyssä tilanteessa todella niin suuri, että lapsen kanssa oleva huoltaja on otettava säilöön, on olosuhteet luotava sellaisiksi, ettei lapsen oikeuksia rikota. Tämä asettaa suuria vaatimuksia säilöönottoyksikölle. Vankilasta säilöönottoyksiköksi muutettua Joutsenon yksikköäkin on kritisoitu syrjäisyydestä ja vankilamaisuudesta mm. YK:n kidutuksen vastaisen komitean toimesta²⁴.

Lapsiperheille tulisikin kehittää vaihtoehtoja. On myös huolehdittava siitä, että perheille sopivia paikkoja on maassa riittävästi. Jos sopiva yksikkö on täynnä, säilöönottoa tulee välttää.

²³ “The detention of a child because of their or their parent’s migration status constitutes a child rights violation and always contravenes the principle of the best interests of the child. In this light, States should expeditiously and completely cease the detention of children on the basis of their immigration status.” Committee on the Rights of the Child. Report of the 2012 Day of General Discussion the Rights of All Children in the Context of International Migration. Suositukset, kohta 78. <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/discussion2012/ReportDGDChildrenAndMigration2012.pdf>

²⁴ Selonteko Suomen hallitukselle kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi toimivan eurooppalaisen komitean (CPT) käynnistä Suomessa 22. syyskuuta – 2. lokakuuta 2014. CPT (2015) 08. Strasbourg 17. maaliskuuta 2015.